

Економіко-географічне місцезнаходження інфраструктури та види ринків

Економіко-географічне місцезнаходження (ЕГМ) є вирішальним чинником розміщення не лише великих промислових об'єктів, а й невиробничих елементів. Воно входить до переліку класичних чинників розміщення промисловості. Якщо інші чинники (ресурси, джерела енергії, робоча сила) можуть втрачати своє значення (наприклад, у разі надмірної їх кількості), то економіко-географічне місцезнаходження є стійким.

Аналіз ЕГМ треба проводити комплексно, об'єктивно, з урахуванням усіх його елементів: місцезнаходження населення і території (району) в координатній системі; місцезнаходження з урахуванням висоти місця, природної здатності до зв'язків із сусідніми районами більш високого рангу; місцезнаходження відносно чітко виражених господарських утворень; місцезнаходження відносно міст з важливим функціональним значенням і сусідніх районів; місцезнаходження відносно державних кордонів; транспортне місцезнаходження в минулому і нинішнє з визначенням того, наскільки воно використане.

Перехід від якісних до кількісних оцінок економіко-географічного місцезнаходження є важливим для практики становлення регіональної самостійності, особливо первинних господарських ланок – підприємств. Держава повинна стягувати рентні платежі з підприємств, які перебувають у кращих природних умовах і мають вигідніше ЕГМ, ніж у середньому підприємства цієї галузі. Рентні платежі мають бути встановлені й для підприємств деяких галузей оборонної індустрії. Встановлення різних видів ренти – один із шляхів кількісної оцінки економіко-географічного місцезнаходження.

Економіко-географічне місцезнаходження інфраструктури можна розглядати за трьома основними ознаками:

1. стосовно елементів суспільного відтворення. За цією ознакою розрізняють такі види економіко-географічного місцезнаходження:

а) *виробничо-географічне* стосовно баз матеріального виробництва, центрів тяжіння господарського життя або економічних ресурсів;

б) *ринкове* – стосовно ринків збуту споживчих товарів виробничого призначення;

в) *демографічне* – стосовно зосередження населення, трудових ресурсів;

г) *транспортно-географічне* – стосовно транспортної мережі з урахуванням її перевізної здатності, швидкості та вартості транспортування;

2. відносно району, області, країни. Це ЕГМ поділяється на

а) центральне,

б) периферійне,

в) ексцентричне тощо;

3. залежно від масштабів (або дистанційності) об'єктів. Сукупність ЕГМ областей України характеризується унікальним поєднанням природних умов і ресурсів, їх природно-ресурсний потенціал визначається запасами паливно-енергетичних, мінерально-сировинних, а також водних, земельних і рекреаційних ресурсів. Внаслідок територіальної диференціації природних умов і ресурсів формуються складні, різноманітні за спеціалізацією галузеві й міжгалузеві територіальні комплекси, які впливають на суспільний територіальний поділ праці.

Економіко-географічне місцезнаходження адміністративних областей характеризується в тому числі чинниками межування із сусідніми країнами. Східні області України (Харківська, Луганська, Донецька, Сумська) мають сприятливі передумови інтенсивних територіально-виробничих зв'язків з Росією та країнами Закавказзя.

Вигідність ЕГМ адміністративних областей Придніпров'я визначається близькістю до важливої водної магістралі – Дніпра зі зручними виходами до Чорного та Азовського морів, а також до Донецького вугільного басейну. Області Придніпров'я не мають власного твердого палива, проте вигідно розташовані стосовно Донбасу, а також джерел води і гідроенергії. Більшість промислових центрів тяжіє до Дніпра і утворює ядра промислових вузлів, інші території використовуються у сільському господарстві.

Центральне економіко-географічне місцезнаходження адміністративних областей України (Київська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська) характеризується близькістю до центрів паливно-металургійного комплексу Придніпров'я і Донбасу, можливістю отримувати різні види металу і палива, а також зручним місцезнаходженням стосовно промислово розвинених і густонаселених районів Росії.

Важливим чинником розвитку продуктивних сил західних областей України є їх близькість до центральноєвропейських країн. Середнє місцезнаходження Вінницької, Львівської, Закарпатської, Чернівецької областей стосовно країн Центральної Європи використовується для транзитних міждержавних перевезень. Транспортна інфраструктура прикордонних областей перетворюється на важливу галузь міжнародної спеціалізації, що вимагає збільшення її пропускної спроможності.

Велике значення в процесі розташування інфраструктури є типологія ринків. Залежно від того, що є предметом купівлі–продажу, розрізняють такі види ринків:

1. Фінансовий ринок до якого входять ринок готівки, ринок боргових зобов'язань (державних і приватних облігацій), спекулятивний ринок грошей та ринок інших (крім облігацій) цінних паперів – акцій, сертифікатів.

2. Ринок робочої сили до якого входять ринки професійні, галузеві, регіональні та окремих сфер народного господарства (матеріального і нематеріального виробництва тощо). Суб'єктами цього ринку є наймані працівники (від їх імені, як правило, виступають профспілки, що свідчить про колективний характер продажу даного товару), підприємці (від їх імені

нерідко виступають союзи підприємців) і держава (безпосередньо в державному секторі та опосередковано – в недержавному).

3. Ринок засобів виробництва або ринок капіталу, на якому вирізняють ринок засобів праці та ринок предметів праці. Ринок засобів праці поділяють на ринок нового і уживаного устаткування, а також ринок специфічного устаткування, яке виготовляють за індивідуальними замовленнями.

4. Ринок предметів споживання. Складовими цього ринку є виробництво товарів тривалого користування (телевізорів, холодильників, автомобілів, відеотехніки, пральних машин тощо) та поточного споживання.

5. Ринок послуг. Особливістю послуги як товару (порівняно зі звичайним товаром, з матеріальними благами) є те, що вона корисна не як річ, а як діяльність. У складі послуг розрізняють особисті послуги, що задовольняють потреби окремої людини (у здобутті освіти, охорони здоров'я, культурно-побутовому обслуговуванні тощо) та послуги, які задовольняють колективні й суспільні потреби (з охорони громадського порядку, оборони, управління суспільством, у тому числі народним господарством).

6. Ринок інтелектуальної власності. Як і в категорії „економічної власності”, в інтелектуальній власності також розрізняють кількісну та якісну сторони. Перша – це різні об'єкти інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, проекти, „ноу-хау”, програми матеріального забезпечення, наукові прогнози тощо), друга – відносини, які виникають і розвиваються між людьми з приводу створення та привласнення названих об'єктів власності.

7. Валютний ринок – сфера економічних відносин з приводу купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів (чеків, векселів, акредитивів, телеграфних та поштових переказів), виражених в іноземній валюті. На валютному ринку здійснюються операції з зовнішньої торгівлі, розрахунків, міграції капіталів та робочої сили, туризму.

8. Ринок інформації – певна сукупність економічних відносин з приводу збирання, доробки, систематизації інформації та продажу її кінцевому споживачу. Від якості та обсягу інформації залежить правильність прийнятого рішення.

9. Ринок золота – певна сукупність виробничих відносин з приводу організації та здійснення купівлі-продажу золота.

З урахуванням історичного процесу виникнення ринків основними їх типами є:

1. Вільний ринок – ринок, на який постачають товари і послуги багатьох незалежних товаровиробників; жоден з них не виробляє більшості продукції, і неспроможний внаслідок цього впливати на рівень цін, а процес ціноутворення здійснюється через механізм вільної конкуренції.

2. Монополізований ринок – ринок, на якому пропонують товари і послуги незначної кількості товаровиробників, кожен з яких виробляє таку частку продукції, що може впливати на рівень цін. Об'єднання кількох таких товаровиробників дає змогу зосередити левову частку товарів і послуг в їхніх руках, та внаслідок цього диктувати ціни на ринку.

3. Регульований ринок – ринок, який регулює і контролює держава за допомогою заходів адміністративно-правового та економічного характеру. Адміністративно-правові заходи – це насамперед антимонопольне законодавство, економічні – податкова, кредитна, фінансова політика тощо.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент